

Jak je to vlastně s naším křesťanstvím? [2001]

Počátkem prosince minulého roku navštívil Prahu profesor Gerd Lüdemann z univerzity v Göttingen; přijel na pozvání prof. O. Fundy z Pedagogické fakulty UK a měl tam přednášku a rozhovor s účastníky menšího semináře. Jeho návštěva nevyvolala žádný mimořádný zájem ani v křesťanských kruzích, ačkoliv jde o osobnost, která v Německu budí už řadu let dost velký rozruch a které se mimo jiné zastalo přes padesát amerických theologů, když posílali svůj protest proti univerzitnímu a soudnímu řízení s Lüdemannem (ten měl být na žádost církevních představitelů zbaven profesury na státní univerzitě). Musím se přiznat, že i já – ovšem filosof – jsem se s celou záležitostí, jež se vleče už několik let, blíže seznámil teprve na popud Evangelické akademie v Mülheimu, kam jsem byl pozván k zásadní diskusi o „pravdě a skutečnosti“, která se tímto tématem měla tři dny zabývat jako předpokladem sporu o význam biblických textů, jak jej připomněl a znovu vyvolal právě prof. Lüdemann, jenž byl rovněž pozván. Teprve když jsem se na podzim připravoval na zmíněnou konferenci (Němci mluví o „Tagung“), nahlédl jsem nejen do knih i menších textů původně zvaných účastníků diskuse, ale zejména také do jejich materiálů, které byly zveřejněny na internetu. Později se ukázalo, že pozvání přijali jen někteří ze zvaných a že nakonec přijeli někteří, o nichž jsem se dozvěděl až těsně před konferencí. Značným překvapením pro mne byl velký zájem posluchačů a jejich aktivní účast na diskusích (účastnilo se 73 osob, z toho 5 přednášejících a sekretář, který předsedal).

Nehodlám referovat o průběhu konference; mezi přednášejícími jsem byl jediným netheologem (druhou výjimkou byl multidisciplinární prof. Siegfried Scharrer, theolog, filosof a sociolog). Domnívám se však, že také u nás by bylo dobré o nejnovějších theologických sporech – ostatně nejen v Německu – něco vědět a netvářit se, že nic takového neexistuje nebo že se nás to netýká. Měla by o tom vědět přinejmenším křesťanská veřejnost a měli by o tom také zejména vědět studenti theologie, z nichž nemalá část odjíždí během studia nebo po něm do Německa a vůbec do ciziny. Nejde ovšem jen o informace, o to, referovat z pozice jakéhosi nezaujatého pozorovatele. Z Mülheimu jsem si odnesl silný dojem, že mnozí tam přítomní laici, ale také faráři (ti většinou již v důchodu, šlo o víkend, kdy se faráři ve službě obvykle nemohou uvolnit) mají hluboký zájem jak o spor vyvolaný prof. Lüdemannem, tak o základní problémy dnešní interpretace evangelia i tradičních dogmat. Fascinovala mne svoboda, s jakou účastníci formulovali svá stanoviska v diskusi k předneseným myšlenkám, a neméně úroveň těchto stanovisek i formy, jak byla přednesena.

Po dohodě s členy redakční rady *KR* tedy předkládám několik myšlenek, které navazují na některé body zmíněné diskuse, ale nezůstávají jen u ní. Má to být výzva k širší diskusi u nás, ale také k našim theologům, zejména systematikům a novozákoníkům, ale i všem ostatním, aby o theologickém dění v zahraničí více informovali.

1. Prof. Lüdemann vyslovil jak ve svých spisech, tak při různých jiných příležitostech (např. v rozhovorech pro média apod.) řadu provokativních tezí, které ovšem známým velmi připomínají kdysi také provokativní myšlenky starých theologických liberálů. Skutečnost, že to bylo možné a že to dnes vyvolalo takový poprask, je přesvědčivým dokladem toho, že liberální theologie byla sice po první světové válce převálcována, ukřičena a zamluvena, ale že nebyla skutečně překonána. Došlo proto k jejímu vzkříšení a oživení, a to nejen v případě Lüdemannově, který je pouhým extrémem. Hlavním směrem, který se o odmítnutí a odvrát od liberální theologie zasloužil, byla tzv. dialektická theologie, jejímž hlavním protagonistou byl Karl Barth. Navíc platí, co už jsem víckrát řekl – a jednou i v tomto časopise –, že u nás (tj. na Husově a později Komenského fakultě) převládlo redukované, okleštěné barthiánství, které zejména po druhé válce (poměry z této doby jsou mi lépe známy) nebylo nikdy vystaveno ani hlubší konfrontaci s plnokrevným barthiánstvím, ale už vůbec se náležitě nevyrovnalo s Bultmannem a jeho žáky (vlastně jedinou výjimkou byla malá Součková studie). Když kdysi po válce Evropa (zčásti i Amerika) žila velkými diskusemi nad Bonhoefferovými dopisy z nacistického vězení, u nás vyšel jen překlad jeho „Následování“, překlad dopisů se nepodařilo vydat před vládou normalizace, a tak vyšel až po listopadu – aniž by vyvolal větší pozornost. Pokusy o tzv. civilní interpretaci (Bula, Komárková, Nová orientace) odezněly a staly se spíš muzeálními rekvizitami. Kázání většiny našich farářů jsou dnes buď dogmaticky ploše konzervativní (a pro necírkevníky neprůhledná a nestravitelná), nebo neopietistická (a dnes pracující s tímž přílivovým proudem obecné religiozity jako přemnohá, náhle jako houby po dešti vyrostlá hnutí všech možných typů náboženského diletantismu, jak je kolem sebe vidíme).

2. Zároveň je však třeba tuto „lokální“ anomálii vidět v širším dějinném kontextu. Křesťanství od počátku představuje synkrezi Ježíšova evangelia, nerozlučně spjatého s hebrejskými kořeny, a především s prorockou tradicí, s helénistickým ovzduším a vlivy, navazujícími – byť již v upadlé podobě – na klasické řecké myšlení (zprvu nereflektovaně, později zacíleně hlavně na Platóna, z větší části novoplatónsky chápaného a někdy i gnosticky přeznačovaného). Středověká scholastika je zase nemyslitelná bez znovuobjeveného Aristotela. A právě toto řecké dědictví je dnes nejen

příliš staré, ale je v některých ohledech do hloubky, až ke kořenům otřeseno. Je absurdní, že právě za pomoci klasických dogmatických formulací uchovává dnes theologie často řeckou metafyziku a nadále se tak odcizuje duchu Ježíšova evangelia. Stará, na koncilech těžce probíjovaná dogmata už nemohou být dnes doslovně držena, ale musí být vysvětlována a reinterpretována. Všechny důraz na předmětné významy použitých slov a slovních spojení musí být znovu přezkoumán a v naprosté většině případů záměrně odpreparován a v těch případech, kdy je v hloubce nosný, nově theologicky vysloven. Skutečná víra (v původním, ježíšovském smyslu) nesmí být s těmito předmětnými významy spojována, ale musí být od nich osvobozována. Je třeba si uvědomit, že každý pokus o konzervativní držení fronty v celé její šíři ve skutečnosti znamená přesnou obdobu zákonictví a farizejství, které Ježíš odmítal a tvrdě kritizoval.

3. Jenom za uvedených předpokladů je možné znovu svádět zápas s dnes již velmi opožděnými, ale uměle oživovanými dozvuky theologického liberalismu, i když se tváří třeba sebekritičtěji a seberevolučněji. Na prvním místě je zapotřebí si nenechat vnutit některá témata jako principiální a nezadatelná, a eventuelně je dokonce opustit. Vedle toho je však také zapotřebí si některé důrazy liberální theologie osvojit a přijmout za vlastní, protože jsou dodnes platné a nosné. Pokud platí, že se reformace vrátila k první církvi jako ke svému fundamentu, je třeba jít ještě o krok dál a vracet se k Ježíši Nazaretskému (což ovšem sice nejde bez návratu k prvním křesťanům, ale to jen s vyostřeným vědomím, že ani první církve není tou poslední a nejvyšší normou). Je-li ve filosofii možné oddělit Sókrata od Platóna, i když o něm bez Platóna takřka nic nevíme, musí být možné se i přes první církve dostat k živému Ježíši a nezůstávat u církevní konstrukce „kérygmatického Krista“. Musíme zkrátka udělat ten základní krok a přejít od „evangelia o Ježíši Kristu“ k evangeliu, jak s ním přišel sám živý Ježíš. Ježíš je fundamentálně významný tím, co dělal a co říkal, co učil, ne tím, co se mu přihodilo. Není základně důležité, jak se narodil a jak zemřel, nebo dokonce jak vstal z mrtvých, což náleží už do dějin církve, a nikoli do rámce Ježíšova života. Mesiášský titul by už neměl být „předmětem víry“ (ani vyznání), ale měl by jen podtrhovat význam člověka Ježíše. Ekonomii spásy a její spjatost se zázračností a magií je třeba definitivně nechat stranou. Musíme se naučit svobodně, ale pevně opakovat: říkáno bylo starým, a také: říkali staří, – ale my stojíme na jiných základech, na těch skutečných, původních – ne na pouhých jménech, slovech, titulech (a už vůbec ne na zázracích).

4. To znamená, že se vůbec nemusíme přít s Lüdemannem a jemu podobnými o řadu formulí, jako je narození z panny, sestoupení do pekel,

prázdný hrob, vzkříšení v těle, nanebevstoupení atd. To vše jsou jen ornamenty, zdůrazňující mimořádnost člověka Ježíše; dnes pro takové zdůrazňování máme jiné, civilnější prostředky, jimiž se dokážeme vyhnout masívně předmětnému chápání oněch starých formulí, aniž bychom nutně staré formule odhazovali (Lüdemann o nich naproti tomu říká, že to je „mumlání antické náboženskosti“). Zároveň nám to však dovoluje větší kritičnost, než jakou vidíme u Lüdemanna (až nesnesitelně zatíženého zastaralým pozitivismem, mluvícím o tzv. faktech a postrádajícím skutečnou do hloubky jdoucí kritičnost vůči vlastní metodě). Pro něho jsou třeba Ježíšova slova při poslední večeři šmahem dodatečným výmyslem, a tedy (jako mnohá jiná) prostě lží. Kritické posouzení však musí objevit např. naprostou nepravděpodobnost toho, že by Ježíšova výzva, aby se učedníci vyzbrojili, mohla být pouhou konfabulací, jestliže se už první církvi zdálo, že to musí být náležitě „vysvětleno“, když už to není možné vyškrtnout (v důsledku obrovského respektu k Ježíšovi a jeho vlastním slovům a činům). To uvádím jen jako ukázkou toho, že povrchní radikálnost sama nestačí, že pravá radikálnost musí být mnohem kritičtější a obezřetnější – a jít ke kořenům, jak slovo naznačuje. (Jinak se nehodlám novozákoníkům plést do řemesla.)

5. Nedělám si iluze o tom, že církevníci snadno spolknou tyto myšlenky; jistě bude mnoho těch, kdo se budou cítit pobouřeni a snad pohoršeni, a budou se naopak zuby nehty držet starých formulí. Nejinak tomu bylo, když Ježíš přišel s onou dobrou zvěstí mezi své, a nejinak tomu bylo i s reformátory církve a křesťanství. A jestliže to s některými reformátory nedopadlo tak jako s Ježíšem, je třeba to připsat spíše jejich nedůslednostem, taktizování a kompromisnictví než podpoře z Boží strany. Jsem však hluboce přesvědčen, že křesťanství v té podobě, jak se s ním dnes naši současníci setkávají a jak je my sami dnes reprezentujeme, je příliš archaizované (a archaizující), než aby mohlo oslovovat ve společnostech, které „křesťanskou érou“ už prošly. Nejspíš nezbude než opět nechat „mrtvé“, aby provozovali své rituály kolem svých mrtvých dogmat, a pak směle vykročit na nové cesty. Zajisté, nic nepomůže, když by slepí měli vést slepé. Musíme proto očekávat vidoucího, ale zároveň se připravovat, abychom jej rozpoznali mezi mnoha falešnými proroky. K tomu je nejlépe spolu hovořit, rozvažovat, „*jak by ty věci byly*“, diskutovat – a někdy třeba i ostře polemizovat. Nuže, začněme!